

УДК 347.735

Бойко Наталія Михайлівна

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ ТА ДОГОВОРУ ПОЗИКИ

У даній статті проводиться розмежування договорів позички та позики шляхом дослідження юридичної природи зазначених договорів та виокремлення властивих їм ознак з метою визначення їх самостійного місця в системі договірної права України. На основі рішень судових справ, вказується на основні характерні риси договору позички та договору позики. Акцентовується увага, що основною відмінністю даних видів договорів – є предмет договору.

Ключові слова: договір позички, договір позики, зміст договору, цивільне право, договірне право, юридична природа.

Постановка проблеми. Договір позички відомий цивільному праву з найдавніших часів. На побутовому рівні цей договір використовувався та й використовується, мабуть, частіше договорів позики, купівлі – продажу, найму (оренди) тощо. Однак, дослідження правової природи договору позички, визначення його особливостей та співвідношення договору позички з іншими суміжними договорами залишилося поза увагою дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою нашого дослідження стали праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як В. О. Гончаренка, О. В. Дзери, О. Кривенди, Н. С. Кузнецової, С. Лепиха, В. В. Луця, Ю. В. Романця, В. І. Синайського, Г. Ф. Шершеневича та ін..

Постановка завдання. Метою пропонованої статті є дослідження особливостей юридичної природи договорів позички та позики та виокремлення їх специфічних властивостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш наближеним за юридичною природою до договору позички до договору позики. Чітке розмежування цих договорів є дуже важливим, оскільки на практиці навіть назви зазначених самостійних видів договорів часто вживаються як синоніми, що призводить до змішування правових понять [5, с. 224]. Прикладом із практики судового спору, який переконливо аргументує наведені вище положення є справа Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області.

07 грудня 2009 року Ужгородським міськрайонним судом Закарпатської області було розглянуто у відкритому судовому засіданні цивільну справу №2п-6074/09 за позовною заявою кредитної спілки «АВС Кредит» до О. І. Кравців та М. Л. Притуляк про стягнення заборгованості за договором позички.

Ужгородським міськрайонним судом Закарпатської області встановлено: СК «АВС Кредит» звернулася до Ужгородського міськрайонного суду з позовною заявою до відповідачів О. І. Кравців та М. Л. Притуляк про стягнення заборгованості за договором позички, посилаючись на те, що 13.06.2006 року між спілкою та О. І. Кравців було укладено договір позички №271/2006, згідно якого останній отримав позичку у розмірі 4

тис. грн., терміном на 12 місяців, зі сплатою за користування позичкою 0,1315% від суми залишку позички, за кожен день користування позичкою, але взяті на себе зобов'язання належним чином не виконував, що станом на 31.08.2009 року призвело до виникнення заборгованості в розмірі 3422,07 грн., з яких: 1183,60 грн. – сума боргу, 2238, 47 грн. – відсотки за користування позичкою. Поручителем О. І. Кравців перед кредитною спілкою відповідно до договору поруки №271/2006 від 13.06.2006 р. виступила М. Л. Притуляк.

У судовому засіданні представник позивача СК «АВС Кредит» – Н. Ф. Дацюк позовні вимоги підтримала та просила їх задоволити, стягнути з О. І. Кравців та М. Л. Притуляк солідарно, на користь СК «АВС Кредит» заборгованість по договору позички в розмірі 3422,07 грн., а також сплачене позивачем державне мито в розмірі 51 грн. та витрати на інформаційно – технічне забезпечення розгляду справи в розмірі 30 грн.

Відповідачі О. І. Кравців та М. Л. Притуляк в судові засідання повторно не з'явилися, хоча про час і місце розгляду справи були повідомлені своєчасно і належним чином, про причини неявки суд не повідомили, а тому суд в порядку ч.4 ст.169 ЦПК України, вважає, що справу слід вирішити на підставі наявних у ній доказів та постановити заочне рішення. Суд, заслухавши пояснення представника СК «АВС Кредит», дослідивши матеріали справи приходять до висновку, що позовна заява підлягає задоволенню.

Керуючись ст.ст.526, 554, 1049 ЦК України, ст.ст. 4, 5, 14, 60, 81, 88, 208, 209, 233, 294 ЦПК України, Суд вирішив позовну заяву СК «АВС Кредит» задоволити.

Стягнути з О. І. Кравців та М. Л. Притуляк, солідарно, на користь кредитної спілки «АВС Кредит» заборгованість по договору позички в розмірі 3422,07 грн., а також понесені позивачем витрати на інформаційно – технічне забезпечення розгляду справи в розмірі 30 грн. та державне мито в розмірі 51 грн.

Стягнути з О. І. Кравців та М. Л. Притуляк, солідарно, на користь держави витрати на інформаційно – технічне забезпечення розгляду справи в розмірі 90 грн.

Заяву про перегляд заочного рішення може бути подано протягом десяти днів з дня отримання його копії.

Заяву про апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції може бути подано протягом десяти днів з дня її проголошення. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом двадцяти днів після подання заяви про апеляційне оскарження.

В українській мові слова «позика» та «позичка» мають спільний корінь [7, с. 760], однак подібність у назві договорів позики та позички не впливає на розмежування цих договорів.

За договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості (ч.1 ст.1046 ЦК України) [16], а за договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ч.1 ст.827 ЦК України) [16].

Отже, відмінність договору позики від договору позички полягає у предметі договорів. Предметом позики є споживні або неспоживні речі визначені родовими ознаками, частіше за все гроші. Грошове зобов'язання за договором позики має бути виконане у гривнях. За згодою сторін в договорі позики може бути визначений грошовий

еквівалент в іноземній валюті. У цьому випадку, сума, що підлягає сплаті, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок не встановлено договором або законом [2, с. 910]. При передачі грошових коштів у позику сторони повинні дотримуватися вимог валютного законодавства (Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993р.) [11].

Законодавець даючи визначення договору позички відмовився від вживання слова «майно» в якості предмета цього договору, замінивши його словом «річ». Ця заміна означає, що предметом позички можуть бути тільки речі а не права на них. До того ж, предметом позички є індивідуально – визначені, неспоживні речі, які передаються однією стороною іншій. У позичку ж родові речі можуть передаватися лише для використання, що виключає їх обіг та змішування з іншими аналогічними речами (наприклад, для експонування на виставці) [1, с. 39-42].

За договором позики майно передається у власність позичальника, в той час, як за договором позички річ залишається власністю позичкодавця, а користувачеві надається лише в користування. Відносини, що виникають між сторонами, як за договором позички так і за договором позики є триваючими [3, с. 49-51].

Після укладення договору позики позичальник вправі розпоряджатися річчю, що йому передана на власний розсуд, самостійно або передати річ іншій особі, тоді як у позичці користувач користується річчю за її призначенням, відповідно до мети визначеної у договорі, користується нею особисто якщо інше не встановлено договором.

Зі спливом строку договору позички, у випадку його розірвання чи припинення з підстав передбачених самим договором або законом, користувач має обов'язок повернути позичкодавцеві ту ж річ, яку він отримав у користування, тоді як позичальник зобов'язується, зі спливом строку договору позики, повернути позичкодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості, що він отримав від позичкодавця.

Г. Ф. Шершеневич зазначав, «позика в нашому законодавстві нерідко змішується з договором позички, але з юридичної точки зору це є два самостійні договори. За договором позики право власності на гроші переноситься з кредитора на боржника, тоді як за договором позички право власності на передані в користування речі залишається за кредитором. У позику можна взяти тільки замінні речі, тоді як віддавати в позичку можна лише незамінні речі. Тому позичка встановлює обов'язок повернення тієї ж речі, а позика не має такого обов'язку. Це змішання позики і позички проникло в наше законодавство з французького права, яке ставить поряд *pret a usage ma pret de consummation*» [17, с. 556].

Договори позики та позички є реальними договорами і вважаються укладеними з моменту передання грошей або інших речей у власність чи в користування однією стороною іншій. Гроші, які виступають предметом договору позики можуть позичатися готівкою або шляхом безготівкових розрахунків, за яких моментом передачі коштів вважається момент зарахування їх на рахунок позичальника або, за вказівкою позичальника, на рахунок третьої особи, якщо інше не передбачено договором [4].

Договір позики є двостороннім, правами та обов'язками наділяється як позичкодавець так і позичальник. Договір позички теж є двосторонньо зобов'язуючим. Як у позичкодавця так і в користувача виникають права та обов'язки обумовлені договором чи визначені законом. Наприклад, якщо позичкодавець не виконує обов'язку передати річ

у користування, друга сторона має право вимагати розірвання договору позички та відшкодування завданих збитків.

Кваліфікуючою ознакою договору позички є його безоплатність (ч.1 ст.827 ЦК України) [16]. Безоплатність відносин по передачі речі у користування повинна бути прямо зазначена в договорі або впливати із суті відносин між сторонами (ч.2 ст.827 ЦК) [16]. Саме ознака безоплатності позички відрізняє її від інших суміжних договорів, зокрема й договору позики.

Зобов'язання, що виникає з договору позики, у більшості випадків, є оплатним [14, с. 56-61]. За таким договором можуть нараховуватися й проценти відповідно до ст.1048 Цивільного кодексу України [16]. Договір позики тільки в певних випадках – ч.2 ст.1048 ЦК України може бути безоплатним. Відповідно до цієї норми договір позики передбачається безпроцентним, якщо в ньому не передбачено інше, у випадках, коли договір укладено між фізичними особами на суму, яка не перевищує п'ятдесятикратного розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян, і не пов'язаний із здійсненням підприємницької діяльності хоча б однієї із сторін, а також коли за договором позичальникові передаються не гроші, а інші речі, визначені родовими ознаками.

Сторонами договору позички та договору позики можуть бути, як фізичні так і юридичні особи. Цивільний кодекс України встановлює єдине обмеження стосовно прав юридичних осіб, які можуть виступати стороною договору позички, а саме, юридична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність, не може передавати речі у безоплатне користування особі, яка є її засновником, учасником, керівником, членом її органу управління або контролю.

Дослідник В. І. Сінайський зазначив: «відмінність договору позики і позички полягає не лише у предметі цих договорів, а й у визначенні їх строку та форми» [15, с. 635].

Зобов'язання, що виникають із зазначених договорів можуть мати строковий характер або бути безстроковими. Якщо договір позички чи позики укладені на визначений строк, зобов'язання за ними припиняються зі спливом вказаного у договорі строку. У випадку, якщо договором позики не встановлений строк повернення позики або цей строк визначений моментом пред'явлення вимоги, позика має бути повернена позичальником впродовж тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це, якщо інше не встановлено договором (ч.2 ст.1049 ЦК України) [16]. За відсутності встановленого сторонами строку користування річчю за договором позички, він визначається відповідно до мети користування нею (ст.831 ЦК) [16].

Щодо форми вказаних договорів, то вони можуть укладатися як в усній так і в письмовій формі. В усній формі договори позики та позички укладаються між фізичними особами, але законодавець встановлює імперативну норму щодо укладення договору позики між фізичними особами у письмовій формі. У випадку, якщо сума позики не менш як у десять разів перевищує встановлений законом розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян (ч.1 ст.1047 ЦК України) [16], який щорічно затверджується Законом України «Про державний бюджет України». Між юридичними особами, а також між юридичною та фізичною особою договори позики та позички завжди укладаються у письмовій формі. Закон не вимагає нотаріального посвідчення договору позики, про те за домовленістю сторін чи на вимогу однієї з сторін, договір може бути нотаріально посвідчений, але у такому разі при посвідченні договору в державній нотаріальній конторі необхідно сплатити державне мито у розмірі, визначеному Декретом Кабінету Міністрів

України «Про державне мито» від 21.01.1993р. [12, с. 113], а при посвідченні договору приватним нотаріусом, справляється плата, розмір якої визначається за домовленістю між нотаріусом та фізичною або юридичною особою (стаття 31 Закону України «Про нотаріат») [10, с. 388]. На відміну від договору позики, договір позички має бути нотаріально посвідчений у випадках: договору позички будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) строком на три роки і більше (ч.2 ст.793 ЦК); договору позички транспортного засобу, в кому хоча б однією стороною є фізична особа (ч.4 ст.828 ЦК) [16].

Укладення договору позики може засвідчуватись розпискою позичальника або іншим документом, який представляється позикодавцеві. До договору позички застосовуються норми, що регулюють відносини договору найму (оренди), а до договору позики застосування цих норм не допускається.

Договір позики та договір позички відрізняються один від одного і правовими наслідками, які настають у випадку порушення чи недотримання умов цих договорів. При проведенні такого відмежування слід враховувати предмет договорів, ознаку їх оплатності та безоплатності, реальності та консенсуальності [5, с. 224].

Так, у разі своєчасного невиконання позичальником зобов'язання по поверненню суми позики він зобов'язаний сплатити позикодавцю суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Згідно із ст.3 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» від 03.07.1991р., індекс інфляції (індекс споживчих цін) обчислюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі статистики і не пізніше 10 числа місяця, що настає за звітним та публікується в офіційних періодичних виданнях [9, с. 551].

Три проценти річних нараховуються на суму позики (основного боргу) без урахування вже нарахованих процентів за користування основним боргом (сумою позики), якщо в договорі не встановлено інше. Три проценти річних від суми простроченої позики нараховуються від дня, коли сума позики мала бути повернена, до дня її фактичного повернення позикодавцеві, незалежно від сплати процентів, передбачених договором позики. Договором може бути встановлений інший розмір процентів за прострочення повернення суми позики та процентів за користування нею (сумою позики) [6, с. 1088]. Певні особливості відповідальності існують у випадку, коли договором позики передбачено повернення боргу (позики) частинами (в розстрочку). В цьому випадку, якщо позичальник порушить строк повернення наступної частини позики, то це дає право позикодавцю вимагати дострокового повернення частини позики, що залишилася і належних йому процентів (ч.2 ст.1050 ЦК) [16].

За нотаріально посвідченим договором позики, в разі неповернення боргу, позикодавець може звернутися до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису про стягнення заборгованості на підставі пункту 1 Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23.06.1997р.

У випадку прострочення позичальником повернення предмета договору позики, на нього покладається обов'язок сплатити неустойку у вигляді штрафу відповідно до вимог статей 549 – 552 ЦК України [16]. Про сплату неустойки ми не можемо говорити у

випадку неповернення предмета позички користувачем за договором позички, та й про будь – який інший спосіб забезпечення виконання зобов'язання при виконанні договору позички не йдеться. Якщо користувач не повертає річ своєчасно, то позичкодавець вправі вимагати примусового повернення речі, а якщо річ вилучити таким способом у користувача не вдається, позичкодавець має право звернутися до суду. Право на звернення до суду зберігається і у сторін договору позики у випадках передбачених законом.

Статтею 1051 Цивільного кодексу України передбачається можливість позичальника оспорити договір позики на тій підставі, що грошові кошти або речі насправді не були одержані ним від позичкодавця або були одержані у меншій кількості, ніж встановлено договором [16]. Стосовно договору позички, норми Цивільного кодексу України таку можливість користувача обмежили. На нашу думку, з метою захисту майнових інтересів користувача від недобросовісного позичкодавця слід було б у ЦК України зазначити про те, що користувач має право оспорити договір позички на тій підставі, що речі, які виступають предметом договору позички, насправді, не були ним отримані від позичкодавця або були отримані у меншій кількості, ніж встановлено договором. Обов'язок доказування при оспорюванні договору позички користувачем покласти на користувача. Це положення не застосовувати до випадків, коли договір був укладений під впливом обману, насильства, зловмисної домовленості між сторонами або під впливом тяжкої обставини.

Висновки. Схожість договорів позики та позички пов'язується з самою історією їх виникнення та розвитку. Про те, поява нових об'єктів цивільних прав, ускладнення суспільних відносин спричиняє появу нових договірних конструкцій, які вимагають спеціального регулювання. Саме до таких слід віднести проаналізовані договори, які на даному стані суспільного розвитку не тільки набули особливих рис, але й виокремилися в самостійні види.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. О. До питання визначення предмета договору позички / В. О. Гончаренко // Суспільство. Держава. Право. Цивільне право. – 2005. – № 5. – С. 39–42.
2. Зобов'язальне право: теорія і практика. Навч. посібн. для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів / О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць та інші / За ред. О. В. Дзери. – К., Юрінком Інтер, 1998. – 910 с.
3. Кривенда О. Деякі аспекти поняття і правової природи позикових відносин / О. Кривенда // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 9. – С. 49–51.
4. Кривенда О. В. Цивільно-правове регулювання позикових відносин в Україні: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. / О. Кривенда. – К., 2003.
5. Лепех С. Поняття договорів позики, кредиту та позички за законодавством України / С. Лепех // Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. Випуск 13. – Одеса, 2002. – С. 224.
6. Науково-практичний коментар цивільного кодексу України: У 2 т. Т.2 / За відповід. Ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 1088.
7. Олійник І. С., Ганич Д. І. Російсько-український словник / І. С. Олійник, Д. І. Ганич. – К.: А.С.К., 1997. – 760 с.

8. Про державний бюджет: Закон України від 23 грудня 2013 р. № 5618 – VI // Офіційний вісник України. – 2013. – № 83. – С. 12.
9. Про індексацію грошових доходів населення: Закон України від 3 липня 1991 р. № 1282 – XII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 42. – С. 551.
10. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425 – XII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1993. – № 39. – С. 383.
11. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України (КМУ) від 19 лютого 1993р. № 15 – 93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – С. 184.
12. Про державне мито: Декрет Кабінету Міністрів України (КМУ) від 21 січня 1993р. № 7 – 93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 13. – С. 113.
13. Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів (пункт 1): Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ) від 29 червня 1999р. № 1172 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 26. – Ст. 69.
14. Романец Ю. В. Возмездность гражданских договоров / Ю. В. Романец // Законодательство. – 1999. – № 1. – С. 56–61.
15. Синайский В. И. Русское гражданское право / В. И. Синайский. – М.: Статут, 2002. – 635 с.
16. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435 – IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – 44. – С. 356.
17. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Вступительная статья Е. А. Суханов. – М.: СПАРК, 1995. – 556 с.

Бойко Н. М. Сравнительная характеристика договора ссуды и договора займа

В данной статье проводится разграничение договоров ссуды и займа путем исследования юридической природы указанных договоров и выделения присущих им признаков с целью определения их самостоятельного места в системе договорного права Украины. На основе решений судебных дел, указывается на основные характерные черты договора ссуды и договора займа. Акцентируется внимание, что основным отличием данных видов договоров – предмет договора.

Ключевые слова: договор ссуды, договор займа, содержание договора, гражданское право, договорное право, юридическая природа.

Boyko N. M. Comparative characteristics of the loan agreement and the loan agreement

In this article, a distinction contract loans and loans through the study of the legal nature of these contracts and the selection of their inherent characteristics to determine their independent place in the system of contract law in Ukraine. Based on the decisions of court cases, highlights the main features of loan agreement and loan agreement. The attention that the main difference between these types of contracts – is the subject of the contract.

Key words: contract loans, loan agreement, the content of the contract, civil law, contract law, the legal nature.